

Suomen UNICEFin Lapsivaikutusten arvioinnin perusteet -koulutus

Suomen UNICEFin
Lapsiystävällinen kunta –mallin koulutukset



© UNICEF/Markus Sommers

Mikael Malkamäki, erityisasiantuntija
Suomen UNICEF

Elina Sirén, erityisasiantuntija
Suomen UNICEF

Koulutuksen rakenne



Aloitus Virittäytyminen teemaan

Osio 1 Lapsivaikutusten arvioinnin oikeusperusta: lapsen edun ensisijaisuus

Osio 2 Lapsivaikutusten arviointi – miten sitä tehdään?

Osio 3 Lapsen edun osatekijät ja UNICEFin apukysymykset lapsivaikutusten arvioinnissa

Lapsivaikutusten arviointi (LAVA)

=

**lasten edun ensisijaista huomioon
ottamista päätöksissä, jotka koskevat
lapsia ryhmänä**

*Millaisia vaikutuksia päätöksellä on lasten eri
oikeuksien toteutumiseen, hyvinvointiin ja arkeen?*

*Millainen päätös toteuttaa lapsen oikeuksia parhaalla
mahdollisella tavalla?*

Lapsibudjetointi (LABU)

=

**Talousarvion ja/tai tilinpäätöksen
lapsivaikutusten arviointia eli lasten edun
ensisijaista huomioon ottamista
talouspäätöksissä**



Miten talousarviota ja tilinpäätöstä voidaan tarkastella lapsen oikeuksien näkökulmasta?

Miten julkisia varoja kohdennetaan lapsiin?

Millaisia vaikutuksia käytetyillä varoilla saadaan aikaan lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumisen näkökulmasta?

Millainen talouspäätös toteuttaa lapsen oikeuksia parhaalla mahdollisella tavalla?

Lapsen edun ensisijaisuus (LOS 3 art.)



“Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien **toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.**”

Perustan LAVA:lle ja LABU:lle muodostaa [YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja 3. artikla Lapsen edun ensisijaisuus](#). Sopimus on lakina voimassa Suomessa.

Lapsivaikutusten arviointi osana Lapsiystävällinen kunta -työtä

- Suomen UNICEF
 - tukee kuntia toimenpiteiden valinnassa, mittareiden asetannassa, etenemisen seurannassa sekä tavoitteen ja tulosten saavuttamisen arvioinnissa
 - järjestää [lapsivaikutusten arviointi – koulutuksia](#)
- Päämääränä pitkäkestoiset muutokset kunnan toimintaan
 - LAVA on nivoutunut kuntien johtamis- ja päätöksentekorakenteisiin sekä -prosesseihin



Lapsivaikutusten arviointi osana Lapsiystävällinen kunta -työtä



© UNICEF/Markus Sommers

- **n. 85 %** LYK-kunnista on toimintasuunnitelmassaan sitoutunut **lapsivaikutusten arvioinnin käyttöönottoon ja sen systemaattiseen toteuttamiseen edistämiseen**

Miksi arvioida lapsivaikutuksia?



- LAVA edistää jokaisen lapsen oikeuksien täysimääräistä toteutumista sekä lapsen mahdollisuuksia hyvään elämään ja arkeen omassa kotikunnassaan ja lähiympäristössään
 - Osa lapsen ennakkollista oikeusturvaa
- LAVA on päätöksenteon valmistelun työväline, jonka avulla voidaan tehdä perusteltuja, tietoon pohjautuvia päätöksiä
- Mitä muita hyötyjä? Mm.
 - Valmistelun ja päätöksenteon laatu, avoimuus ja osallistavuus lisääntyvät
 - Haittojen, riskien ja negatiivisten vaikutusten minimoiminen
 - Ratkaisuvaihtoehtojen lisääntyminen
 - Ennaltaehkäisyä jälkikäteen korjaamisen sijaan
 - Investoimalla lapsiin nyt, säästetään tulevaisuudessa

OSIO 1

LAPSIVAIKUTUSTEN ARVIOINNIN OIKEUSPERUSTA



Lapsivaikutusten arviointi kunnan velvoitteena



- **YK:n lapsen oikeuksien sopimus**
 - 3.1 art. lapsen edun ensisijaisuus
 - 12 art. lapsen oikeus saada ilmaista näkemyksensä ja saada se huomioon otetuksi
 - 4 art. valtioiden velvollisuus ryhtyä kaikkiin tarpeellisiin toimiin lapsen oikeuksien toteuttamiseksi
- **Perustuslaki** (6 § lasten oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja 22 § perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen)
- **Hallintolaki** (31 § viranomaisen on huolehdittava asian riittävästä ja asianmukaisesta selvittämisestä)
- **Varhaiskasvatusturvalaki** (4 § lapsen edun ensisijaisuus ja 24 § varhaiskasvatuksen arviointi)
- **Perusopetuslaki** (3 a § lapsen edun ensisijaisuus ja 21 § koulutuksen arviointi)
- **Lukiolaki** (56 § koulutuksen arviointi)
- **Laki ammatillisesta koulutuksesta** (126 § koulutuksen arviointi)
- **Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaki** (6 § hyvinvointi- ja terveysvaikutusten ennakoarviointi kunnassa)
- **Maankäyttö- ja rakennuslaki** (9 § vaikutusten selvittäminen kaavaa laadittaessa)

1  LAPSEN MAARITELMÄ	2  SYRJINNÄN KIELTO	3  LAPSEN ETU	4  OIKEUKSIEN TOIMEENPANO	5  VANHEMPIEN KUNNIOITTAMINEN KASVATAJINA	6  OIKEUS ELÄMÄÄN JA KEHITYMISEEN	7  NIMI JA KANSALAISUUS
8  HENKILÖLLISYYS	9  PERHEEN PITÄMINEN YHDESSÄ	10  PERHEHYTYEDEN SÄILYTTÄMINEN	11  LAPSIKAAPPAUS- TEN ESTÄMINEN	12  LASTEN NÄKEMYSTEN KUNNIOITTAMINEN	13  MIELIPITEEN- VAPAUS	14  AJATUKSEN- OMANTUNNON- JA USKONNONVAPAUS
15  JÄRJESTÄYTYMINEN JA TOIMIMINEN YHDISTYKSISSÄ	16  YKSITYISYEDEN- SUOJA	17  OIKEUS SAADA TIETOA	18  VANHEMPIEN VASTUU	19  SUOJELU VÄKIVALLALTA	20  LAPSET, JOILLA EI OLE PERHETTÄ	21  LAPSET, JOTKA ON ADOPTOITU
22  PAKOLAISINA MAAHAN TULLEET LAPSET	23  LAPSET, JOILLA ON VAMMA	24  TERVEYS, VESI, RUOKA, YMPÄRISTÖ	25  KODIN ULKOPUOLELLE SIJOITTAMINEN	26  SOSIAALINEN JA TALOUDELLINEN TUKI	27  RIITTÄVÄ ELINTASO	28  KOULUTUKSEEN PÄASEMINEN
29  KOULUTUKSEN TAVOITTEET	30  VÄHEMMISTÖKULT- TUURIT, -KIELET JA -USKONNOT	31  LEPO, LEIKKI, KULTTUURI, TAITEET	32  SUOJELU HAITALLISELTA TYÖLTÄ	33  SUOJELU HUUMEILTA	34  SUOJELU SEKSAALI- VÄKIVALLALTA	35  LAPSIKAUPAN ESTÄMINEN
36  SUOJELU HYVÄKSIKÄYÖLTÄ	37  PIDÄTETYT LAPSET	38  SUOJELU SODAN AIKANA	39  TOIPUMINEN JA SOPEUTUMINEN YHTEISKUNTAAN	40  LAPSET, JOTKA RIKKOVAT LAKIA	41  LAPSILLE PARASTA LAKIA NOUDATETAAN	42  JOKAINEN TUNTEE LAPSEN OIKEUDET

<https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/teemapaketit/aluksi-kaiken-takana-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/kunta-lapsen-hyvan-elaman-turvaajana>

43-54



NÄIN SOPIMUS
TOIMII

LAPSEN OIKEUKSIEN SOPIMUS

Millä keinoilla lapsen oikeuksia edistetään?

YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimet

- Koulutus ja tiedottaminen
- Lapsen oikeuksien täytäntöönpanon koordinointi
- Tietojen keruu, analysointi, indikaattorien kehittäminen
- **Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointi**
- **Lapsibudjetointi**
- Yhteistyö kansalaisyhteiskunnan kanssa
- Lasten ennakkolliset/jälkikäteiset oikeusturvakeinot kunnassa / eri toimialoilla
- Lainsäädännölliset toimenpiteet

Lapsen oikeuksien sopimuksen neljä yleisperiaatetta



Syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus (art. 2)



Lapsen edun ensisijaisuus (art. 3.1)



Oikeus elämään ja kehittymiseen (art. 6)



Lapsen näkemyksen kuuleminen ja huomioon ottaminen (art. 12)

Lapsen edun ensisijaisuus (LOS 3 art.)



“Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien **toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.**”

- Lapsen oikeuksien komitean [yleiskommentti nro. 14.](#) (Lapsen etu ja LAVA)
- Lapsen oikeuksien komitean [yleiskommentti nro 19](#) (Lapsibudjetointi)
- [Kaikki lapsen oikeuksien yleiskommentit suomennettuna](#)

Lapsen edun ensisijaisuus (LOS 3 art.)



- Velvoite *arvioida ja punnita* lapsen etua aina, kun päätös koskee lasta sekä antaa lapsen edulle *etusija* päätösharkinnassa.
- Velvoite koskee
 - *yksittäistä lasta* → yksilöllinen ja tapauskohtainen arviointi
 - ***lapsia ja nuoria ryhminä*** → **lapsivaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi**
 - *suoraan ja välillisesti* lapsiin ja nuoriin vaikuttavia päätöksiä ja toimintoja.
- Lapsen edun ensisijaisuuden varmistaminen *edellyttää aina* tiettyjä, lapsen etua turvaavia *menettelytapoja*, kuten
 - lapsen kuuleminen, riittävä riipeys, riittävä tieto, päätöksen avoimet perustelut
- Lapsen etu on myös *tulkintaperiaate*:
 - Jos jokin lainkohta, määräys tai ohje voidaan tulkita monilla eri tavoilla, on aina valittava se tulkinta, joka toteuttaa parhaiten lapsen etua.

Lapsivaikutusten arviointi (LOS 3. art)

- **Lapsivaikutusten arviointi tähtää siihen, että löydetään lasten edun kannalta paras mahdollinen ratkaisu, lapsen edulla on ensisijainen painoarvo**
- Lapsen/lasten etu arvioidaan aina **tapauskohtaisesti**
- On otettava huomioon yleisperiaatteet ja *lapsen edun kannalta olennaiset tekijät* (lista + apukysymykset esityksen lopussa, Yleiskom. 14, kohdat 48 – 84)
- Vaatii monensuuntaista **punnintaa**
 - Se, mitä lapsen etu milloinkin on, on tulkinnanvaraista. Siksi tarvitaan **punnintaa** päätöksen vaikutuksista eri oikeuksiin, hyvinvointiin, arkeen, kehitykseen ja ihmissuhteisiin jne.
 - Mitkä tekijät nousevat lapsen edun kannalta keskeisimmiksi kyseisessä päätöstilanteessa ja sen olosuhteissa?

Lapsivaikutusten arviointi (LOS 3 art.)



- Osana lapsivaikutusten arviointia
 - selvitetään lasten ja nuorten näkemykset asiasta,
 - hyödynnetään tutkimus- ja viranomaistietoa sekä
 - perustellaan huolellisesti:
 - miten lasten etua on arvioitu päätöksen valmistelussa?
 - miten hanke voidaan toteuttaa lasten edun kannalta parhaalla mahdollisella tavalla?
- Vähimmäisvaatimuksena on perustaa lapsivaikutusten arviointi [LOS:n yleisperiaatteisiin](#)



Lapsen edun ensisijaisuus

Huomioitavaa



- Lapsen etu ei ole sama asia kuin lapsen näkemys
- Tarvitaan ennakkoluulottomuutta, kyseenalaistamista ja tiedonhankintaa
 - aikuisten oletukset lapsen edusta
- ”Lapsen etu on huomioitu” -toteamus ei yksinään riitä
 - perustelujen merkitys
- Edellytyksenä lapsen edun toteutumiselle on avoin ja rehellinen itsereflektio:
 - *Miten muutamme toimintatapojamme kun huomaamme, että emme vielä toimi lapsen etu edellä?*

Lapsen edun ensisijaisuus läpileikkaavana periaatteena kunnassa



- Yksittäisten päätösten valmistelussa (LAVA)
 - *Miten varmistamme lapsen oikeuksien toteutumisen valmisteluun tulevissa päätöksissä?*
- Kunnan toimintaa ohjaavien asiakirjojen valmistelussa (esim. strategia, hyvinvointisuunnitelma) (LAVA)
 - Keskeistä vaikuttavuus ja tiedolla johtaminen:
 - *Miten saamme aikaan haluamamme vaikutukset lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumiseen?*
- Resursseja allokoitaessa (esim. kunnan talousarviovalmistelu) (LABU)
 - Keskeistä kustannusvaikuttavuus:
 - *Millaisella resurssien määrällä ja allokoinnilla saamme aikaan haluamamme vaikutukset?*

Syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus (art. 2)



”Sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua.

Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin toimiin varmistukseksi, että lasta suojellaan kaikenlaiselta syrjinnältä ja rangaistukselta, jotka perustuvat hänen vanhempiansa, laillisten huoltajiensa tai muiden perheenjäsentensä asemaan, toimintaan, mielipiteisiin tai vakaumuksiin.”

Syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus (artikla 2)



- Velvollisuus taata lapsen oikeudet **jokaiselle lapselle**.
- Syrjimättömyys ei tarkoita aina **samanlaista kohtelua kaikille**, vaan erilainen kohtelu on joskus sallittua ja tarpeellista syrjinnän vähentämiseksi (positiivinen erityiskohtelu).
- Syrjinnän kieltö edellyttää **aktiivisia toimenpiteitä** syrjinnän tunnistamiseksi, puuttumiseksi sekä epäyhdenvertaisuuden korjaamiseksi.
- Velvoite edellyttää aktiivisesti pyrkimään **tunnistamaan** sellaiset **haavoittuvassa asemassa olevat lapsiryhmät**, joiden oikeuksien tunnustaminen ja toteuttaminen voi vaatia erityisiä toimenpiteitä.

Oikeus elämään ja kehittymiseen (art. 6)



”Sopimusvaltiot tunnustavat, että jokaisella lapsella on synnynnäinen oikeus elämään.

Sopimusvaltiot takaavat lapselle henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti.”

Oikeus elämään ja kehittymiseen (artikla 6)



- Kehittyminen laaja ja kokonaisvaltainen käsite: lapsen fyysinen, henkinen ja sosiaalinen kehitys.
- Velvoite järjestää parhaat mahdolliset olosuhteet lapselle hänen nykyisessä elämässään ja kehityksessään. Ei ole kyse vain lapsen kehityksen turvaamisesta aikuisuutta varten.
- Velvoite sisältää kaikkien lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin osa-alueiden turvaamisen: mm. oikeus **terveyteen, turvaan, oppimiseen, leikkiin, lepoon ja vapaa-aikaan, riittävään elintasoon ja koulutukseen.**

Oikeus elämään ja kehittymiseen (artikla 6)



- Velvoittaa ***suojaamaan lasta aktiivisesti hänen kehitystään vaarantavalta toiminnalta***, kuten väkivallalta, kiusaamiselta, välinpitämättömältä kohtelulta, työnteolta, huumeidenkäytöltä sekä seksuaaliselta ja muulta hyväksikäytöltä.
- Velvoittaa myös ***takaamaan ja järjestämään lapselle avun ja tuen***, jos lapsi on joutunut em. toiminnan kohteeksi

Lapsen näkemyksen kunnioittaminen eli osallisuus (art. 12)



”Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.”

Lapsen näkemyksen kunnioittaminen eli osallisuus (artikla 12)



- Velvoite kattaa lapsen oikeuden **esittää vapaasti näkemyksensä** sekä saada **näkemyksensä huomioon otetuksi** häntä koskevissa asioissa.
- Velvoite tukea järjestelmällisesti ja jatkuvasti **lasten mahdollisuuksia vaikuttaa** sekä omaan elämäänsä ja lähiympäristöönsä että yhteiskuntaan laajemminkin.
- Lapsen oikeudelle ilmaista näkemyksensä **ei voida asettaa** minkäänlaisia **ikärajoja**.
- Osallisuudella välitön yhteys lapsen edun ensisijaisuuteen.

Committee on the Rights of the Child



UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
TREATY BODIES

YK:n lapsen oikeuksien komitean
loppupäätelmät Suomelle 2023,
CRC/C/FIN/CO/5–6

OSIO 2

MITEN LAPSIVAIKUTUSTEN ARVIOINTIA TEHDÄÄN?



LAVA-prosessin työvaiheita

1. TUNNISTAMINEN: TEHDÄÄNKÖ LAVA?

- Nykytilanteen tarkastelu
- Koskeeko päätös lapsia, nuoria, perheitä? Haavoittuvassa asemassa olevia lapsia?
- Suora vai välillinen vaikutus?
- LAVAn laajuus:
 - Tarvitaanko suppeampi vai laajempi?

2. TARKASTELU JA SUUNNITTELU

- Alustava kartoitus; mihin eri lapsen oikeuksiin hanke voi vaikuttaa, vaarantuuko joku?
➤ UNICEFin apukysymykset
- Lasten kuulemisen suunnittelu, mitä kysytään ja keneltä, menetelmät
- Mitä tietoa on jo käytettävissä? Mitä muuta erilaista tietoa tarvitaan? Mistä saadaan?
- Mikä muuttuu ja miten? Mitä seurauksia?
- Vaihtoehtoiset päätöksen lopputulokset?

3. TIEDONKERUU JA LASTEN OSALLISUUS

- Tutkimus-, asiantuntija- ja viranomaistiedon hankkiminen
- Lasten näkemysten kerääminen
 - Muista haavoittuvassa asemassa olevat lapset

LAVA-prosessin työvaiheita

4. ANALYYSI, PUNNINTA JA PERUSTELUT

- Lasten näkemysten ja kerätyn tiedon analyysi: mitä lapsivaikutuksia?
 - Punninta
 - Eri ratkaisuvaihtoehtojen hyödyt, haitat ja riskit lapsen oikeuksien näkökulmasta?
- Perustelut
- Suositukset päätöksenteolle: ensisijainen painoarvo lapsen edulle

5. DOKUMENTOINTI JA ESITTELY PÄÄTTÄJILLE

- Raportoidaan punninta, perustelut ja suositukset
- Selkeä ja tiivis dokumentti päätöksenteon tueksi
- Tuloksista tiedottaminen lapsille

6. JÄLKISEURANTA

- Ennakoitujen vaikutusten toteutuminen?
- Odottamattomat vaikutukset?
- Prosessin arviointi, mitä opittiin?

1. TUNNISTAMINEN: TEHDÄÄNKÖ LAVA?

- Nykytilanteen tarkastelu
- Koskeeko päätös lapsia, nuoria, perheitä?
Haavoittuvassa asemassa olevia lapsia?
- Suora vai välillinen vaikutus?
- **LAVAn laajuus:**
 - Tarvitaanko suppeampi vai laajempi?

“Milloin LAVA tulee tehdä?”

- Kun päätös koskee lapsia
- Jos päätöksellä on *merkittävä vaikutus* lapseen tai lapsiin, tarvitaan *yksityiskohtainen ja laaja* lapsivaikutusten arviointi
- Tapauskohtainen harkinta LAVA:n tarpeesta tarvitaan, kun vaikutukset eivät ole suoria / ovat välillisiä
 - Huom! Usein vasta varsinaisessa vaikutusten arvioinnissa huomataan, että vaikutuksia on, vaikka ensisilmäyksellä niitä ei olisi todettu
- Ei voida asettaa kriteerejä sellaisille päätöksille, jolloin LAVAA ei tarvita ([lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti 14](#))

1. TUNNISTAMINEN: TEHDÄÄNKÖ LAVA?

- Nykytilanteen tarkastelu
- Koskeeko päätös lapsia, nuoria, perheitä?
Haavoittuvassa asemassa olevia lapsia?
- Suora vai välillinen vaikutus?
- **LAVAn laajuus:**
 - Tarvitaanko suppeampi vai laajempi?

“Milloin LAVA tulee tehdä?”

LAVA on tehtävä ainakin silloin, kun esimerkiksi

- Asia koskee haavoittuvassa asemassa olevia lapsia
- Vaikutukset ovat pitkäkestoisia, laajoja tai pysyviä
- Kyseessä on kokonaisuus, jossa ei ole vielä valmiita toimintamalleja
- Tehtyä päätöstä on mahdoton perua tai korjata
- Asia sisältää paljon punnintaa ja on kiistanalainen
- On vaara, että päätös voi heikentää lasten asemaa tai oikeuksia

2. TARKASTELU JA SUUNNITTELU

- Alustava kartoitus; mihin eri lapsen oikeuksiin hanke voi vaikuttaa, vaarantuuko joku?
➤ UNICEFin apukysymykset
- Lasten kuulemisen suunnittelu, mitä kysytään ja keneltä, menetelmät
- Mitä tietoa on jo käytettävissä? Mitä muuta erilaista tietoa tarvitaan? Mistä saadaan?
- Mikä muuttuu ja miten? Mitä seurauksia?
- Vaihtoehtoiset päätöksen lopputulokset?

Alustava kartoitus:

Tunnistetaan, mitä lapsen oikeuksien sekä lapsen arjen ja elämän ulottuvuuksia ja olosuhteita päätökseen mahdollisesti liittyy.

- Kartoitetaan mahdolliset vaikutukset, hyödyt, haitat, riskit lapsen oikeuksien toteutumiseen
➤ Otetaan huomioon *lapsen edun kannalta olennaiset tekijät* hyödyntämällä UNICEFin apukysymyksiä lapsivaikutusten arviointiin (diat esityksen lopussa). Mitkä tekijät nousevat lapsen edun kannalta keskeisimmiksi kyseisessä tilanteessa ja sen olosuhteissa?

Tunnistetaan avoimet kysymykset ja mitä tietoa tarvitaan.

- Mitä tietoa on käytettävissä, mistä löydetään lisätietoa?
- Mistä erityisesti tarvitaan lasten ja nuorten kokemustietoa ja näkemyksiä
➤ Lasten kuulemisen suunnittelu

Lapsen edun kannalta olennaiset tekijät:



Lapsen oikeuksien komitean määrittelemät *lapsen edun osatekijät*, jotka on lapsen etua arvioitaessa ja määritettäessä otettava huomioon kyseiselle tilanteelle olennaisina tekijöinä (Yleiskom. 14, kohdat 48 – 84):

- **Lapsen näkemykset** (LOS 12 art., 13 art., 42 art.)
- **Lapsen hyvinvointi ja arki** (LOS 26 art., 27 art., 31 art.)
- **Identiteetti ja tausta** (LOS 2 art., 8 art., 14 art., 30 art.)
- **Haavoittuva asema** (LOS 22 art., 23 art., 30 art.)
- **Perhesuhteiden ja muiden ihmissuhteiden vaaliminen** (LOS 9 art., 10 art., 16 art.)
- **Terveys** (LOS 24 art.)
- **Huolenpito, suojaaminen ja turvallisuus** (LOS 6 art., 16 art., 19 art., 33 art., 34 art., 36 art., 37 art.)
- **Koulutus ja varhaiskasvatus** (28 art., 29 art.)

Huomioi sekä lasta yksilönä koskevissa päätöksissä että lapsivaikutusten arvioinnissa!

UNICEFin apukysymykset vaikutusten tunnistamiseen kunkin tekijän mukaan jaoteltuna dioilla edempänä.

3. TIEDONKERUU JA LASTEN OSALLISUUS

- Tutkimus-, asiantuntija- ja viranomaistiedon hankkiminen
- Lasten näkemysten kerääminen
 - Muista haavoittuvassa asemassa olevat lapset

- Kerätään lasten näkemykset
 - soveltuvien menetelmien valinta tilanteen mukaan
- Hyödynnetään kunnan omia tietolähteitä
 - mm. kunnan työntekijöiden asiantuntijatieto ja muu kunnan tiedonkeruu
- Kerätään relevantti tieto kansallisista lähteistä
 - esimerkkejä seuraavalla dialla
- Saadaan vastauksia tarkasteluvaiheessa tunnistettuihin avoimiin kysymyksiin
- Voidaan tarkentaa ja todentaa tunnistettuja mahdollisia vaikutuksia lapsen edun eri osatekijöihin

➡ Tieto kerätään yhteen ja analysoidaan

➡ Mahdollistaa punninnan

Kansallisen tiedonkeruun lähteet

- Huomionarvoisia lähteitä ovat mm. lapsiasiavaltuutetun vuosikirjat, tilastot, tutkimukset, kuten THL:n kouluterveyskyselyt ja FinLapset, oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin ratkaisut lapsia koskevissa asioissa, aluehallintoviraston valvontaratkaisut ja ohjeet, lapsiasiavaltuutetun julkaisut sekä lapsioikeudelliset julkaisut
- Lasten hyvinvointia kuvaavia indikaattoreita on kaikkiaan tunnistettu ja koottu yhteen n. 2 400 kappaleen edestä (ks. esim. [lapsistrategian toimenpide 24, Tilastokeskus 2023](#)) → tästä joukosta on tärkeää tunnistaa tilannekohtaisesti relevantit indikaattorit. Erityistä huomiota tulee kiinnittää indikaattoreihin, jotka antavat tietoa päätökseen liittyvistä lapsenoikeusalueista sekä päätöksellä tavoiteltavista vaikutuksista.

4. ANALYYSI, PUNNINTA JA PERUSTELUT

- **Lasten näkemysten ja kerätyn tiedon analyysi:** mitä lapsivaikutuksia?
 - Punninta
 - Eri ratkaisuvaihtoehtojen hyödyt, haitat ja riskit lapsen oikeuksien näkökulmasta?
 - Perustelut
 - Suositukset päätöksenteolle: ensisijainen painoarvo lapsen edulle

Punninta

- Lapsen edun tulkinnanvaraisuus ja tapauskohtaisuus
- Lapsen eri oikeuksien, lapsen edun osatekijöiden ja tunnistettujen vaikutusten välillä
- Lapsen edun ja muiden oleellisten intressien välillä

Punninta lapsivaikutusten arvioinnissa

Punnintaa lapsen eri oikeuksien, lapsen edun osatekijöiden ja tunnistettujen vaikutusten välillä:

- Lapsen edun osatekijöiden keskinäinen ristiriita kyseisen päätöksen olosuhteissa
 - esim. turvallisuus vs. leikki&vapaa-aika
- Mikä nousee lapsen edun ja oikeuksien kannalta keskeisimmiksi kyseisessä tilanteessa? **Mitä painotetaan?**
- Punnintaa tehdään sellaisen ratkaisun löytämiseksi, joka parhaiten toteuttaa lapsen etua



Punninta lapsivaikutusten arvioinnissa

- Punnintaa lapsen edun ja *muiden* asiassa oleellisten *intressien* välillä:
 - Esim. talous, ympäristövaikutukset, jonkin muun väestöryhmän intressit (Yleiskom.14, kohta 82)
 - Lapsen edulla korkeampi prioriteetti
 - Pyrittävä löytämään sovitteluratkaisu intressien yhteensovittamiseksi



Apukysymyksiä punnintaan:

- Millaista määrää lapsia ja nuoria päätös koskee?
- Mikä on vaikutuksen vakavuus ja laajuus?
- Mikä on vaikutuksen kesto? Ovatko vaikutukset lyhyt- vai pitkäaikaisia, kertaluonteisia vai toistuvia, tilapäisiä vai pysyviä?
- Miten todennäköistä on, että arvioidut vaikutukset myös toteutuvat?
- Mitkä ovat vaikutusten keskinäiset suhteet ja niiden yhteisvaikutus sekä mahdolliset kumuloituvat vaikutukset?



4. ANALYYSI, PUNNINTA JA PERUSTELUT

- **Lasten näkemysten ja kerätyn tiedon analyysi:** mitä lapsivaikutuksia?
 - Punninta
 - Eri ratkaisuvaihtoehtojen hyödyt, haitat ja riskit lapsen oikeuksien näkökulmasta?
 - Perustelut
 - Suositukset päätöksenteolle: ensisijainen painoarvo lapsen edulle

Päätösehdotus ja perustelut

- Miten päätöksen myönteisiä vaikutuksia voidaan vahvistaa ja kielteisiä vaikutuksia lieventää tai estää kokonaan?
- Millaista punnintaa on käyty? Mitä pidetään lasten etuna ja millä perusteella? Kuinka lasten etua on arvioitu suhteessa muihin seikkoihin?
- Millainen ratkaisuvaihtoehto edistäisi ja toteuttaisi lasten etua parhaalla mahdollisella tavalla ja miksi?

LAVA-prosessin työvaiheita

4. ANALYYSI, PUNNINTA JA PERUSTELUT

- Lasten näkemysten ja kerätyn tiedon analyysi: mitä lapsivaikutuksia?
 - Punninta
 - Eri ratkaisuvaihtoehtojen hyödyt, haitat ja riskit lapsen oikeuksien näkökulmasta?
- Perustelut
- Suositukset päätöksenteolle: ensisijainen painoarvo lapsen edulle

5. DOKUMENTOINTI JA ESITTELY PÄÄTTÄJILLE

- Raportoidaan punninta, perustelut ja suositukset
- Selkeä ja tiivis dokumentti päätöksenteon tueksi
- Tuloksista tiedottaminen lapsille

6. JÄLKISEURANTA

- Ennakoitujen vaikutusten toteutuminen?
- Odottamattomat vaikutukset?
- Prosessin arviointi, mitä opittiin?

OSIO 4

Lapsen edun osatekijät lapsivaikutusten arvioinnissa



Lapsen edun kannalta olennaiset tekijät:



Lapsen oikeuksien komitean määrittelemät *lapsen edun osatekijät*, jotka on lapsen etua arvioitaessa ja määritettäessä otettava huomioon kyseiselle tilanteelle olennaisina tekijöinä (Yleiskom. 14, kohdat 48 – 84):

- **Lapsen näkemykset** (LOS 12 art., 13 art., 42 art.)
- **Lapsen hyvinvointi ja arki** (LOS 26 art., 27 art., 31 art.)
- **Identiteetti ja tausta** (LOS 2 art., 8 art, 14 art., 30 art.)
- **Haavoittuva asema** (LOS 22 art., 23 art., 30 art.)
- **Perhesuhteiden ja muiden ihmissuhteiden vaaliminen** (LOS 9 art., 10 art., 16 art.)
- **Terveys** (LOS 24 art.)
- **Huolenpito, suojaaminen ja turvallisuus** (LOS 6 art., 16 art., 19 art., 33 art, 34 art., 36 art., 37 art.)
- **Koulutus ja varhaiskasvatus** (28 art, 29 art.)

Huomioi sekä lasta yksilönä koskevissa päätöksissä että lapsivaikutusten arvioinnissa!

UNICEFin apukysymykset vaikutusten tunnistamiseen kunkin tekijän mukaan jaoteltuna dioilla edempänä.

Apukysymykset LAVAn alustavan kartoituksen, punninnan ja perustelujen tukena

- Kysymyksiin on vastattava jo suunnitteluvaiheessa
- Kysymysten avulla tunnistetaan mahdollisimman varhain, mitä lapsen oikeuksien sekä lapsen arjen ja elämän ulottuvuuksia ja olosuhteita päätökseen liittyy
- Osataan etsiä tarvittava tieto ja voidaan suunnitella, mistä tekijöistä/vaikutuksista/tarkastelunäkökulmista erityisesti tarvitaan lasten ja nuorten kokemustietoa ja näkemyksiä
- Kysymykset apuna sen tunnistamisessa, keitä lapsia/lapsiryhmiä on erityisen keskeistä kuulla (keihin vaikutukset kohdistuvat, erityishuomio haavoittuvassa asemassa oleviin)

Apukysymykset LAVAn alustavan kartoituksen, punninnan ja perustelujen tukena

- Kysymykset auttavat
 - punnitsemaan lapsen etua lapsivaikutusten arvioinnissa mahdollisimman kattavasti lapsen eri oikeuksien näkökulmista
 - vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:
 - *Mitkä tekijät nousevat lapsen edun kannalta keskeisimmiksi kyseisessä tilanteessa ja sen olosuhteissa?*
 - *Millainen ratkaisuvaihtoehto edistää ja toteuttaa lasten oikeuksia parhaalla mahdollisella tavalla ja miksi?*

Huomioita apukysymyksistä

(Yleiskom. 14, kohdat 48 – 51)

- Apukysymysten luettelo **ei ole** tyhjentävä eikä hierarkkinen, vaan esimerkinomainen ja joustava
- Lapsivaikutusten arvioinnissa on oleellista tarkastella sellaisia tekijöitä, jotka ovat oleellisia niiden lapsiryhmien kannalta, joita päätös koskee.
- Lapsivaikutusten arvioinnissa voi ja kannattaa siis tarkastella muitakin tekijöitä, kuin tässä mainittuja, jos ne ovat oleellisia päätöksen kontekstissa.
 - Ei kuitenkaan lapsen oikeuksien sopimuksen turvaamien oikeuksien vastaisia tekijöitä tai lapsen oikeuksiin kielteisesti vaikuttavia tekijöitä

Lapsen näkemykset

Mitä mieltä ovat lapset ja nuoret, joita muutos koskee? Mitä vaikutuksia he tunnistavat arkeensa?

Ovatko he saaneet riittävästi ja ymmärrettävästi tietoa asiasta? Miten lasten näkemykset huomioidaan päätöksenteossa?

Miten lasten näkemysten huomiointi varmistetaan, ettei jää näennäiseksi? Tukevatko lasten näkemykset aikuisten tunnistamia vaikutuksia vai eivät?

Millä menetelmillä lapsia kuullaan?

Oikeusalueet: [Art 12](#). Lapsen oikeus esittää näkemyksensä ja saada ne huomioon otetuksi

Lapsen hyvinvointi ja arki

Miten päätös vaikuttaa lapsen/lasten tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen?

Miten päätös vaikuttaa lapsen oikeuteen leikkiin, vapaa-aikaan, harrastuksiin, liikuntaan ja lepoon?

Miten päätöksessä huomioidaan vaikutukset lapsen riittävään elintasoon ja toimeentuloon?

Millaisia vaikutuksia päätöksellä on lapsen kehitykseen, kuten myönteisen itsetunnon, sosiaalisten taitojen sekä oppimisedellytysten kehittymiseen?

Oikeusalueet: [Art 6](#). Oikeus elämään ja kehittymiseen, [Art 31](#). Oikeus lepoon, leikkiin ja vapaa-aikaan sekä taide- ja kulttuurielämään, [Art 27](#). Oikeus riittävään elintasoon

Lapsen edun kannalta olennaiset tekijät: Apukysymyksiä lapsen edun arviointiin ja vaikutusten tunnistamiseen



Identiteetti ja tausta

Miten lasten moninaisuus ja erilaiset lapsiryhmät sekä heidän ominaisuutensa ja tarpeensa huomioidaan?

Ota huomioon ainakin lasten sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen, kansallinen alkuperä, kieli, uskonto ja persoonallisuus.

Alueellinen yhdenvertaisuus: Vaikuttaako valmisteilla oleva asia eri alueilla asuviin lapsiin eri tavoin?

Millaisia vaikutuksia valmistella olevalla asialla on lasten erityisten tarpeiden ja tuen toteutumisen kannalta?

Vaikutukset eri ikäisille lapsille?

Miten lasten yhdenvertaisuus, syrjimättömyys ja tasa-arvo turvataan?

Oikeusalueet: [Art 2.](#) Syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus

Lapsen edun kannalta olennaiset tekijät:
Apukysymyksiä lapsen edun arviointiin ja vaikutusten tunnistamiseen



Haavoittuva asema 1/2

Miten päätöksessä otetaan huomioon lapsen/lasten haavoittuva asema?

Miten päätös vaikuttaa erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin (ks. esimerkkilista edellä)? Keihin / mihin ryhmiin erityisesti?

Onko päätöksellä kielteisempiä vaikutuksia jollekin toiselle lapsiryhmälle muihin ryhmiin verrattuna?

Oikeusalueet: [Art 2.](#) Syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus, [Art 27.](#) Oikeus riittävään elintasoon, [Art. 23.](#) Vammaisen lapsen erityistarpeet tulee huomioida ja hänen tulee saada nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä.

Lapsen edun kannalta olennaiset tekijät: Apukysymyksiä lapsen edun arviointiin ja vaikutusten tunnistamiseen



Haavoittuva asema 2/2

Huomioi erityisesti mm.:

- ulkomaalaistaustaiset lapset
- turvapaikanhakijalapset
- vieraskieliset lapset
- seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret
- mielenterveysongelmia kohdanneet lapset/ kohdanneiden perheiden lapset
- päihdeongelmia kohdanneet nuoret / kohdanneiden perheiden lapset
- köyhien tai vähävaraisten perheiden lapset
- toimintarajoitteiset, neuropsykiatrisesti oireilevat, pitkäaikaisesti sairaat tai vammaiset lapset
- syrjäseudulla tai sosioekonomisesti heikommin toimeentulevalla alueella asuvat lapset
- syntymäkodin ulkopuolelle sijoitetut lapset
- saamelais- ja romanilapset
- uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvat lapset

Oikeusalueet: [Art 2.](#) Syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus, [Art 27.](#) Oikeus riittävään elintasoon, [Art. 23.](#) Vammaisen lapsen erityistarpeet tulee huomioida ja hänen tulee saada nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä.

Lapsen edun kannalta olennaiset tekijät:
Apukysymyksiä lapsen edun arviointiin ja vaikutusten tunnistamiseen



Perhesuhteiden ja muiden ihmissuhteiden vaaliminen

Miten päätös vaikuttaa lapsen/lasten läheisiin ja jatkuviin ihmissuhteisiin ja niiden turvaamiseen?

Voiko esitys aiheuttaa lasten ja nuorten syrjäytymistä? Miten tämä ehkäistään?

Millaisia vaikutuksia valmistelussa olevalla asialla on lasten vertaissuhteisiin tai niiden pysyvyyteen?

Oikeusalueet: [Art 9](#). Perheyhteyden periaate, HUOM! myös [Yleiskom. 14, kohta 70](#). Perheen säilyttämiseen sisältyy lapsen siteiden säilyttäminen laajemmassa merkityksessä. Nämä siteet ulottuvat suurperheeseen, kuten isovanhempiin ja setiin tai täteihin, sekä ystäviin, kouluun ja laajempaan ympäristöön.

Lapsen edun kannalta olennaiset tekijät: Apukysymyksiä lapsen edun arviointiin ja vaikutusten tunnistamiseen



Terveys

Miten päätös vaikuttaa lasten fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen?

Vähentääkö vai lisääkö päätös lasten sairastumis-, onnettomuus- tai tapaturmariskejä?

Miten päätös vaikuttaa lasten mahdollisuuteen saada terveydenhoitoa?

Oikeusalueet: [Art 24](#) Lapsella on oikeus elää mahdollisimman terveenä ja saada tarvittaessa hoitoa

Lapsen edun kannalta olennaiset tekijät: Apukysymyksiä lapsen edun arviointiin ja vaikutusten tunnistamiseen



Huolenpito, suojaaminen ja turvallisuus

Millaisia vaikutuksia päätöksellä on lasten fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen turvallisuuteen?

Miten päätös vaikuttaa lapsen kasvuympäristöön perheessä, kaverisuhteissa ja elinympäristössä?

Millaisia riskejä ja haittoja sekä muita seurauksia muutoksesta voi tulevaisuudessa aiheutua lapsen turvallisuudelle?
Miten niitä ehkäistään?

Miten päätös vaikuttaa lapsen yksityisyyden suojaan?

Miten päätös vaikuttaa lapsen suojelemiseen fyysiseltä ja henkiseltä väkivallalta?

Millaisia vaikutuksia päätöksellä on kiusaamisen ehkäisyn mahdollisuuksiin?

Oikeusalueet: [Art 6](#). Oikeus elämään ja kehittymiseen, [Art 19](#). Lasta on suojeltava kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä.

Lapsen edun kannalta olennaiset tekijät:
Apukysymyksiä lapsen edun arviointiin ja vaikutusten tunnistamiseen



Koulutus ja varhaiskasvatus

Miten päätös vaikuttaa lapsen/lasten yhdenvertaiseen oikeuteen saada opetusta tai varhaiskasvatusta?

Miten päätös vaikuttaa mahdollisuuksiin järjestää koulutusta laadukkaasti ja koulutuksen tavoitteet toteuttaen?

Millaisia vaikutuksia koulutuksen laatuun voidaan tunnistaa?

Millaisia vaikutuksia varhaiskasvatuksen ja opetuksen saavutettavuuteen (esim. matkat, oppimisympäristön ja -materiaalien esteettömyys?)

Millaisia vaikutuksia päätöksellä on lapsen oikeuteen saada pedagogista / erityistä tukea tai opiskeluhuollon tukea?

Millaisia vaikutuksia päätöksellä on koulupolun jatkuvuuteen tai koulupudokkuuteen?

Oikeusalueet: [Art 28](#). Oikeus koulutukseen, [Art 29](#). Koulutuksen tavoitteet

Askelmerkit lapsen oikeuksien toteutumiseksi



Osa-alueet	Taso 1: Alkuvaihe	Taso 2: Herääminen	Taso 3: Kehittyminen	Taso 4: Vakiintuminen	Taso 5: Systemaattisuus
<u>Lapsen oikeudet</u>	Lapsen oikeuksia ei tunnisteta.	Lapsen oikeuksien sopimuksen neljä yleisperiaatetta tunnetaan.	Lapsen oikeudet ja niiden merkitys lasten hyvinvoinnin kannalta ymmärretään.	Lapsen oikeuksia edistetään systemaattisesti toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa.	Lapsen oikeudet toteutuvat.
<u>Lapsivaikutusten arviointi</u>	Ei ole kykyä tunnistaa, millä päätöksillä on vaikutuksia lapsiin.	Tunnistetaan, millä päätöksillä on vaikutuksia lapsiin.	Yksittäisissä päätöksissä arvioidaan, millaisia vaikutuksia niillä on lapsiin.	Arvioidaan systemaattisesti, millaisia vaikutuksia päätöksillä on lapsiin.	Arvioidut lapsivaikutukset ja lapsen etu ohjaavat päätöksentekoa.

Toimenpiteitä lapsivaikutusten arvioinnin ja lapsibudjetoinnin edistämiseen



- Käyttöönoton prosessin suunnittelu ja edellytysten luominen
- Kunnan yhteinen linjaus ja strateginen päätös
- Nimetyt LAVA-osaajat tukena muulle organisaatiolle
- Koko kunnan yhteiset ohjeistukset, mallit ja menettelytavat
- Pilotit, niistä oppiminen ja opin jakaminen
- Koulutukset ja perehdyttäminen
- Substanssi- ja prosessiosaamisen vahvistaminen
- Raportointi- ja analyysipohjat (tekniset ratkaisut tukena)
- Sitoutuminen ja sitouttaminen kaikilla toimialoilla
- Nivoutuminen osaksi muuta vaikutusten ennakoarviointia (EVA)

Ota yhteyttä Suomen UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -tiimiin



Oona Kareinen
erityisasiantuntija
oonakareinen@unicef.fi
050 543 5032

Sanna Koskinen
erityisasiantuntija
sanna.koskinen@unicef.fi
050 576 2293

Johanna Laaja
erityisasiantuntija
johanna.laaja@unicef.fi
040721 1515

Mikael Malkamäki
erityisasiantuntija
mikael.malkamaki@unicef.fi
050 442 5242

Elina Sirén
erityisasiantuntija
elina.siren@unicef.fi
040 588 4391

Minna Suihkonen
erityisasiantuntija, viestintä
minna.suihkonen@unicef.fi
040 5511 055

Erika Turunen
erityisasiantuntija
erika.turunen@unicef.fi
050 321 8625

**Tiimin yhteinen
sähköposti:**
lyk@unicef.fi

LAVA-koulutusten/-työpajojen tarjoajia

- Suomen UNICEFin koulutukset: [Koulutuskalenteri | UNICEF \(lapsiystavallinenkunta.fi\)](#)
- Kansallisen lapsistrategian verkkokoulutuskokonaisuudet:
<https://www.eoppiva.fi/kokoelmat/lapsen-oikeudet/>
- [Koulutus lapsivaikutusten arvioinnista ja lapsibudjetoinnista](#)
- Mannerheimin lastensuojeluliiton (MLL) keskustoimiston sekä piirijärjestöjen LAVA-koulutukset ja työpajat kunnille
 - yhteystiedot: <https://www.mll.fi/tietoa-mllsta/piirien-yhteystiedot/> ,
<https://www.mll.fi/tietoa-mllsta/yhteystiedot/>

TUTUSTU JA OPI

Lapsen oikeudet kunnassa

- Lapsen oikeudet pähkinänkuoressa
- Lapsen oikeudet kunnan rakenteissa
- Yhdenvertaisuus
- Lapsen etu ja lapsivaikutusten arviointi
- Oikeus elämään ja kehittymiseen
- Osallisuus
 - Näin keräät lasten näkemyksiä

Lähteet ja lisätietoa lapsivaikutusten arvioinnista

- [Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti 14](#)
- [Kansallinen lapsistrategia](#)
- [UNICEFin Lapsiystävällinen kunta –mallin Lapsen etu ja lapsivaikutusten arviointi –materiaali](#)
- [Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä kunnassa -ohjeistus](#)
- [Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä – Lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi sekä lapset ja nuoret tiedontuottajina hyvinvointialueella -ohjeistus](#)
- [LAPE-muutosohjelman Lapsivaikutusten arviointi –materiaali](#)
- [Mannerheimin lastensuojeluliiton lapsivaikutusten arviointi –materiaali](#)
- [Pelastakaa Lapset ry:n opas lasten osallisuuteen lapsivaikutusten arvioinneissa](#)

Muut lähteet

- [Lapsia koskeva tieto : tietopohjan tila ja kehittämistarpeet : lapsistrategian toimenpiteen 24 loppuraportti](#)
- [Tiedosta tekoihin – Hyvinvointialueiden tiedolla ohjaaminen ja vaikuttavuus : Valtiovarainministeriön Kustannusvaikuttavuuden osaamiskeskus -hankkeen loppuraportti \(2023\)](#)